

Dorota Kostowska
Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego

Program Rozwoju Bibliotek — przegląd inicjatyw szkoleniowych

Streszczenie: *Przegląd inicjatyw szkoleniowych realizowanych w ramach Programu Rozwoju Bibliotek. Od warsztatów planowania rozwoju biblioteki poprzez kursy trenerskie, innowacyjne programy, takie jak LABiB czy „Strefa Innowacji”, aż po działania z obszaru e-learningu.*

Słowa kluczowe: *edukacja bibliotekarzy; Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego; Program Rozwoju Bibliotek;*

Program Rozwoju Bibliotek (PRB) realizowany jest w Polsce od roku 2009. Cel tego długofalowego przedsięwzięcia to wzmocnienie potencjału bibliotek. Mają one stać się miejscem, w którym nie tylko można wypożyczyć książkę, ale skorzystać z internetu, spotkać się z innymi, załatwić sprawy urzędowe. Program to przedsięwzięcie stawiające w centrum użytkowników bibliotek, a dzięki niemu biblioteki publiczne mają lepiej służyć mieszkańcom małych miejscowości.

Program Rozwoju Bibliotek jest realizowany przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI), powołaną przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności — partnera Fundacji Billa i Melindy Gates w przedsięwzięciu, które ma ułatwić polskim bibliotekom publicznym dostęp do komputerów, internetu i szkoleń. Jedną z cech wyróżniających PRB (także na tle innych programów realizowanych w ramach inicjatywy Global Libraries Fundacji Billa i Melindy Gatesów) jest rozległa oferta szkoleniowa dostępna na przestrzeni kilku lat. W fazie planistycznej programu (2008 r.) analiza szkoleń dostępnych dla środowiska bibliotekarskiego wykazała znaczny niedostatek oferty edukacyjnej. Zespół wdrażający program miał za zadanie:

- stworzyć ofertę praktycznych szkoleń dla bibliotekarzy (planowanie rozwoju bibliotek, szkolenia informatyczne, szkolenia specjalistyczne),
- wzmocnić system biblioteczny,
- dostarczyć do bibliotek sprzęt komputerowy,
- wspierać promocję bibliotek.

Oferta szkoleniowa PRB realizuje nie tylko cel pierwszy, ale wspiera też realizację pozostałych celów programu. Szkolenia oferowane w latach 2009–2015 można podzielić na następujące:

1) Praktyczne szkolenia dla bibliotekarek i bibliotekarzy biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek (runda I — 2009 r., runda II — 2011 r., runda III — 2013 r.):

- Dziesięciodniowe warsztaty planowania rozwoju biblioteki, które ukończyło ponad 3800 osób — obowiązkowe dla bibliotek biorących udział w programie, realizowane od początku we współpracy z Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL.

- Pięciodniowe szkolenia informatyczne — obowiązkowe dla tych placówek bibliotecznych, które otrzymały choć jeden komponent sprzętowy typu komputer stacjonarny, urządzenie wielofunkcyjne. Te szkolenia ukończyło ponad 2700 osób, a realizowane były we współpracy z 18 bibliotekami wojewódzkimi i OEZiK (Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie). Ważnym założeniem tych szkoleń było poszerzenie umiejętności obsługi sprzętu i jego udostępniania do publicznego użytku.
- Trzydniowe szkolenia specjalistyczne — obowiązkowe dla części bibliotek uczestniczących w programie, dostępne dla wszystkich jego uczestników — to katalog szkoleń z zakresu ośmiu obszarów zidentyfikowanych jako ważne dla mieszkańców małych miejscowości i użytkowników bibliotek: „Miejsce promocji kultury”, „Miejsce dla młodych”, „Wiedza na wyciągnięcie ręki — łatwy dostęp zbiorów bibliotecznych”, „Multimedia i nowoczesna komunikacja”, „Miejsce bez barier — usługi dla seniorów i osób niepełnosprawnych”, „Przestrzeń dla mieszkańców z inicjatywą”, „Miejsce dla obywateli: e-administracja”, „Informacje lokalne — jak je zbierać i upowszechniać?” Z tego rodzaju szkoleń skorzystało ponad 2400 osób; realizowano je we współpracy z różnorodnymi organizacjami pozarządowymi posiadającymi doświadczenia w konkretnym obszarze.

2) Szkolenia wzmacniające szeroko rozumiany system biblioteczny, m.in.:

- 21-dniowy kurs z zakresu organizacji szkoleń dla pracowników działów instrukcyjno-metodycznych bibliotek wojewódzkich, realizowany we współpracy z LEM Projekt. Przeszkolono ok. 60 pracowników tych działów (na ok. 100 osób pracujących w owym czasie w tych działach); intensywna współpraca z zespołami bibliotek wojewódzkich trwała do połowy roku 2014.
- cztery edycje szkoły trenerskiej STOP-PRB — oferta dostępna dla szerokiego grona bibliotekarek i bibliotekarzy. Szkołę trenerską ukończyły 53 osoby z całej Polski, wywodzące się z różnych bibliotek publicznych (od małych miejscowości po miasta wojewódzkie). Ten element edukacyjny realizowaliśmy we współpracy ze Stowarzyszeniem Trenerów Organizacji Pozarządowych STOP¹.

3) Szkolenia odpowiadające na potrzeby i deficyty, ważne z punktu widzenia celu programu, który zakłada, że biblioteki publiczne mają lepiej służyć mieszkańcom małych miejscowości. Taka optyka sprawiła, że zaproponowaliśmy trzy programy edukacyjne o charakterze nieobligatoryjnym, skierowane głównie do uczestników Programu Rozwoju Bibliotek, realizowane w latach 2013–2015. Ich realizacja wynikała ze śródkresowej ewaluacji PRB, obserwacji trenerów i organizacji zaangażowanych w działania edukacyjne na rzecz bibliotek, a wreszcie ze zmieniającej się roli biblioteki publicznej w małej miejscowości. Raport *Po co Polakom biblioteki?*² z września 2012 r. wskazał wyraźnie na wzrastającą rolę biblioteki jako miejsca spotkań — tzw. trzeciego miejsca, edukacji różnych grup wiekowych, przestrzeni do współdziałania. A to z kolei niesie za sobą nowe wyzwania i potrzeby

¹Baza trenerów — bibliotekarzy, absolwentów Szkoły Trenerskiej STOP [on-line]. Program Rozwoju Bibliotek [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: http://www.biblioteki.org/pl/dla_uczestnikow/baza_trenerow_stop.

² Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”. *Po co Polakom biblioteki?* [on-line]. 2012 [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w:

http://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/DOKUMENTY/RAPORTY/RAPORT_PO_CO_POLAKOM_BIBLIOTEKI_www.pdf.

szkoleniowe. Pierwszym wyzwaniem jest konieczność lepszego docierania z informacją o roli biblioteki i związanych z nią potrzebach do samorządu lokalnego, kolejnym — podniesienie umiejętności pracy i współpracy z grupami, a wreszcie — wsparcie osób zarządzających bibliotekami w ich roli lidera.

- *Do*cenić bibliotekę. Jak skutecznie prowadzić rzecznictwo?* — poprzedzony pilotażem program poświęcony rzecznictwu, nowemu na polskim gruncie podejściu do budowania relacji z samorządem jako głównym decydentem mającym wpływ na kondycję i los gminnej biblioteki publicznej. Podejście rzecznicze stawia w centrum potrzeby użytkownika biblioteki (obecnego i potencjalnego) oraz zakłada takie komunikowanie się z samorządem i takie budowanie relacji, które pokazuje bibliotekę publiczną jako miejsce potrzebne konkretnym ludziom i grupom, dzięki któremu mogą oni realizować swoje ważne interesy. Ten program realizowany we współpracy z firmą Idea Zmiany skierowany był w głównej mierze do osób kierujących bibliotekami. Zrealizowany w 2013 r. objął swym zasięgiem ponad 800 osób.
- *Dobre spotkanie. Jak to zrobić?* Program przeznaczony dla pracowników bibliotek i filii, którzy na co dzień pracują z użytkownikami i różnorodnymi grupami. Bibliotekarka czy bibliotekarz w małej miejscowości to często „człowiek-orkiestra”, ktoś, kto stara się proponować, organizować, inicjować różne działania. Dzisiaj mówi się o pracy z grupami bardziej jako o współpracy, oddawaniu pola inicjatywom, doradzaniu, wspieraniu partycypacyjnego podejścia. Ambicją tego programu szkoleniowego było wprowadzenie facylitacji jako sposobu pracy z grupą. W szkoleniu wzięło udział prawie 800 osób, a ponad 600 przeprowadziło potem we własnych bibliotekach spotkania z zastosowaniem nabytej wiedzy. Program był realizowany we współpracy ze Stowarzyszeniem Trenerów Organizacji Pozarządowych STOP. Jego pokłosiem jest kolejna inicjatywa szkoleniowa realizowana obecnie, skierowana do absolwentek i absolwentów szkół STOP-PRB i grona ekspertów FRSI, dzięki której 21 osób ukończy kurs trenerski z zakresu facylitacji, by móc oferować takie szkolenia szerzej.
- W 2014 r. rozpoczęto, wspólnie ze Stowarzyszeniem Szkoła Liderów *Kieruj w dobrym stylu. Program dla dyrektorek i dyrektorów bibliotek*, pilotażowy projekt, którego celem jest wzmocnienie osób kierujących w roli lidera, zidentyfikowaniu stylu przywództwa, a wreszcie wprowadzenie tematyki przywództwa w świat bibliotek publicznych. Wyjątkowa jest w tym projekcie nowa dla uczestników metoda coachingu grupowego i indywidualnego. W grudniu 2014 r. grupa 27 osób uczestniczących w pilotażu weźmie udział w spotkaniu podsumowującym. Pilotaż ma nakreślić zarys i metody najskuteczniejsze w realizacji zakrojonego na szerszą skalę programu, przewidzianego na rok 2015.

Omawiając programy szkoleniowe realizowane w ramach Programu Rozwoju Bibliotek, trzeba wspomnieć o dwóch nowatorskich działaniach edukacyjnych, jakimi są LABiB oraz „Strefy Innowacji”. Oba działania przyczyniają się do realizacji celu, jakim jest promocja bibliotek jako miejsc żywej kultury, dialogu, partycypacji. Przedsięwzięcia te wspierają innowacyjne podejście do projektowania usług bibliotecznych i odpowiadania na potrzeby społeczności:

- [LABiB](#) to program liderowski dla bibliotekarzy i bibliotekarek z całej Polski, oparty na cyklicznych spotkaniach, warsztatach, konferencjach, wizytach studyjnych oraz konkursach grantowych. Sieć liczy obecnie ponad 50 osób. Wspólnie tworzymy [platformę internetową](#) o charakterze społecznościowym, zaprojektowaną z myślą o bibliotekarkach i bibliotekarzach oraz bibliofanach, którzy chcą się dzielić wiedzą, zbierać doświadczenia i pomnażać pomysły. To możliwość poznania nowych narzędzi i technologii oraz sprawdzonych metod pracy. Przestrzeń spotkań, poszukiwania rozwiązań i wspólnych eksperymentów. Ten program, to sprawdzanie w praktyce, czym jest partycypacja, praca na odległość, tworzenie sieci. Istotnym przykładem efektów tego programu jest realizacja 12 eksperymentalnych projektów, opisanych na portalu www.labib.pl³.
- „Strefy Innowacji”, to nowa oferta skierowana do instytucji. Po pilotażu zrealizowanym w Jarocinie, Oświęcimiu, Wieliczce, Piekarach Śląskich i Grodzisku Mazowieckim, otwieramy możliwość udziału kolejnym 20 bibliotekom z miejscowości od 15 do 100 tys. mieszkańców. Ten program to „miks” szkoleń, doradztwa, coachingu oraz możliwość pozyskania grantu.

Dokonując przeglądu inicjatyw szkoleniowych realizowanych w ramach PRB, nie sposób nie wspomnieć o ogólnopolskich kongresach bibliotek publicznych, które od początku organizowane są tak, aby w jak największym stopniu to bibliotekarki i bibliotekarze praktycy mogli dzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem oraz wymieniać pomysłami. Kongresy to dwudniowe wydarzenia edukacyjne, z seriami warsztatów i wykładów oraz sposobnością do rozmowy i wymiany doświadczeń⁴.

E-learning jest kolejnym obszarem, na którym działa FRIS, realizując cele postawione przed Programem Rozwoju Bibliotek. Oto lista niektórych projektów:

- kurs „[login: biblioteka](#)”,
- narzędzie „[Twój potencjał](#)” (opracowane dla FRIS przez Fundację Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych FISE) na potrzeby działań bibliotek związanych z rynkiem pracy,
- kursy w ramach współorganizowanej przez FRIS kampanii „[Biblioteka – Miejsce Bezpiecznego Internetu](#)”.

Ponadto Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego razem z bibliotekami popularyzuje naukę przez internet: kursy „[Megamatma uczy w bibliotece](#)” firmy MegaWiedza bezpłatne dla osób odwiedzających biblioteki publiczne oraz bezpłatne [językowe kursy e-learningowe](#) oferowane bibliotekom we współpracy z firmą Funmedia.

Od listopada 2013 r. FRIS realizuje pilotażowe cykle [webinariów](#) — interaktywnych wykładów on-line na żywo. Zrealizowaliśmy pięć cykli: „Spotkajmy się na kawie... online” o współpracy biblioteki z otoczeniem, „Kierunek: biblioteka” o systemie identyfikacji wizualnej, „Organizacje pozarządowe i biblioteki” o możliwościach współpracy z III sektorem,

³GRYCZKO, N. Przede wszystkim słuchać, czyli o weryfikacji i testowaniu pomysłów [on-line]. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: <https://labib.pl/artykuly/pokaz/117/>.

⁴ Kongresy [on-line]. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: <http://www.biblioteki.org/pl/kongresy>.

„Partnerstwa bibliotek” o tym, jak zawiązywać i animować partnerstwa lokalne oraz trwający cykl pt. „Kieruj w dobrym stylu” o zagadnieniach związanych z zarządzaniem zespołem i instytucją.

Z perspektywy sześciu lat realizacji PRB można bez wahania stwierdzić, że w obszarze szkoleń dla wielu ich uczestników i w wielu wymiarach następował ten „pierwszy raz”. Pierwszy raz... ktoś pojechał na szkolenie, spotkał się z metodą warsztatową w prowadzeniu szkoleń, pierwszy raz cały zespół biblioteki miał szansę szkolić się razem, ktoś brał udział w kursie on-line, webinarium, spotkał się z coachem, przeprowadził własne szkolenie, zrealizował eksperyment, wystąpił przed innymi i podzielił się swoją wiedzą. Dla wielu zaś osób udział w szkoleniach PRB oznaczał zmianę, wyzwanie, był okazją do stawiania pytań: „co teraz?”, „co dalej?”, a wreszcie był pretekstem do tej zmiany.

Program Rozwoju Bibliotek, to przedsięwzięcie, dzięki któremu biblioteki publiczne mają lepiej służyć mieszkańcom małych miejscowości. Wszystkim szkoleniom realizowanym w jego ramach przyświeca właśnie ten cel.

A na koniec parę wypowiedzi uczestniczek i uczestników szkoleń:

- *Plan to punkt wyjścia, mapa, której tworzenie pozwala przyjrzeć się swojej działalności z dystansu, czasem odkrywając zupełnie nieznaną, niezagospodarowaną obszar. Planowanie to również perspektywa, refleksja nad tym, co nas może spotkać w przyszłości i jak możemy się do tego przygotować, spojrzenie do przodu znacznie odleglejsze niż kilka kroków. Warto planować, bo podczas procesu planowania możemy zweryfikować swoją dotychczasową działalność, zrobić remanent i dokonać ewentualnych korekt. Warto planować, aby przewidywać i być przygotowanym na zmiany. Dziś, kiedy zmiany technologiczne dokonują się w tempie nieproporcjonalnie szybszym niż kiedyś, szczególne znaczenie ma proces planowania, a także towarzysząca mu konieczność określania paradygmatów na nowo [uczestnik warsztatów planowania rozwoju biblioteki].*
 - *Część potrzeb znałyśmy z rozmów, ankiet, poprzednich działań. O inne dopytałyśmy naszych czytelników i użytkowników. Przeprowadziłyśmy również ankietę diagnozującą. Bez diagnozy robienie planu to wielkie ryzyko. Zdarza się, że nasze wyobrażenie o potrzebach innych osób jest całkowicie błędne [uczestniczka warsztatów planowania rozwoju biblioteki].*
- *Skupiam się na angażowaniu osób uczestniczących i wspólnym wyciąganiu wniosków ze spotkania [uczestniczka szkolenia „Dobre spotkanie. Jak to zrobić?”].*
- *Tak, prowadzenie spotkań to jest coś wyjątkowego. Staram się stosować rzeczy, których się nauczyłam w praktyce i uczestniczki DKK dopytują o to, co się będzie działo następnym razem [uczestniczka szkolenia „Dobre spotkanie. Jak to zrobić?”].*
- *Szkolenie pozwoliło nam uwierzyć w siebie, że my też możemy występować na forum, że mamy coś do powiedzenia, że nie jesteśmy w rozmowie z wójtem, z radnymi, że środowiskiem – pozbawione argumentów i mamy się czym pochwalić [uczestniczka szkolenia „Do*cić bibliotekę. Jak skutecznie prowadzić rzeczniczo?”].*

- *Najlepszy pomysł dla biblioteki. Wymiana doświadczeń, wspólna nauka nowych rzeczy. Mogłam wystąpić – to też duże doświadczenie* [uczestniczka jednego z kongresów].
- *Nie ma co ukrywać – w działaniach bibliotek, także u nas, młodzież jest na ogonie, na szarym końcu* [uczestniczka szkolenia specjalistycznego dotyczącego pracy z młodzieżą].
- *Jestem pod wrażeniem, trochę nie nadażałam, bo chciałam wszystko przeczytać i usłyszeć, ale było bardzo fajnie. I pomyśleć, że był czas, gdy bibliotekarze z małych miejscowości czuli się osamotnieni w swoich działaniach. Rzuciliście nas Państwo na głęboką wodę tym PRB, ale cóż, pływamy!!! Pozdrawiam i myślę, że jeszcze niejednokrotnie zaszokujecie mnie* [uczestniczka webinarium].

Wszystkie podręczniki i poradniki powstałe podczas realizacji Programu Rozwoju Bibliotek są dostępne na [portalu PRB](#) w dziale *Publikacje*.

Bibliografia:

1. BOROWSKI, H. Co się zmieniło w bibliotekach? Program Rozwoju Bibliotek w danych Głównego Urzędu Statystycznego [on-line]. [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: https://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/Raport_GUS_2014/2014_09_22_Co_sie_zmieniło_w_bibliotekach_raport.pdf.
2. GRYCZKO, N. Przede wszystkim słuchać, czyli o weryfikacji i testowaniu pomysłów [on-line]. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: <https://labib.pl/artykuly/pokaz/117/>.
3. Kongresy [on-line]. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: <http://www.biblioteki.org/pl/kongresy>.
4. Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”. Po co Polakom biblioteki? [on-line]. 2012 [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: http://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/DOKUMENTY/RAPORTY/RAPORT_PO_CO_POLAKOM_BIBLIOTEKI_www.pdf.
5. ZAJĄC, T. Biblioteki oczami ich dyrektorów. Raport z badania dyrektorów bibliotek biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek [on-line]. [dostęp 15.10.2014]. Dostępny w: http://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/DOKUMENTY/RAPORTY/RAPORT_dyrektorzy%20bibliotek_www.pdf.